

УНИВЕРЗИТЕТ ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ ШТИП

ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ ВО ШТИП

АВТОРИЗИРАНИ ПРЕДАВАЊА

НАМЕНЕТИ ЗА НЕДЕЛА 12 ВО РАМКИ НА ПРЕДМЕТОТ ОТШТЕТНО ПРАВО

**НАСТАВНА ТЕМА: ОДНОС НА ОТШТЕТНОТО ПРАВО И ПРАВОТО НА ОСИГУРУВАЊЕ
ВО МАКЕДОНСКИОТ ПРАВЕН СИСТЕМ**

ПОДГОТВЕНО ОД ДОЦЕНТ Д-Р МАРИЈА АМПОВСКА

ШТИП 2017

ОДНОС НА ОТШТЕТНОТО ПРАВО И ПРАВОТО НА ОСИГУРУВАЊЕ ВО МАКЕДОНСКИОТ ПРАВЕН СИСТЕМ

1. Поим на Отштетно право

Отштетното право можеме да го окарактиризираме како исклучително динамичен дел од облигационото право кој денес во голема мера е подложен на промени на правните правила кои најнепосредно извираат од промените во стојалиштата на судската практика и правната доктрина. Отштетното право како посебен дел на облигационото право би можеле да кажеме дека претставува збир на правни правила со кои се уредуваат односите помеѓу субјектите на правото, односно физичките и правните лица кои настануваат по повод причинување на штета. Овој однос е посебен вид на облигационен однос кој се нарекува облигационен однос настанат со причинување на штета бидејќи како правен факт, односно како извор на облигацијата се јавува причинувањето на штета. Со оглед на фактот дека во правната теорија веќе во поголем дел се прифаќа терминот отштетно право за именување на овој посебен дел од облигационото право, за нас соодветна е употребата на терминот отштетно - правен однос, за означување на овој посебен вид на облигационен однос. Се чини дека најраспространето во правната теорија¹ е сфаќањето дека општи услови за настанување на овој вид на правен однос се следниве четири услови:

- Да постои штета за одредено лице или за неговите материјални добра
- Штетата да е направена со противправно дејствие или пропуштање на причинителот на штетата
- Да постои вина на сторителот на штетата и
- Да постои причинска врска помеѓу противправното дејствие и штетата.

Во современите правни системи покрај вината како основ на одговорноста се среќаваме и со ризикот произлезен од опасна ствар или вршење опасна дејност кој се јавува како посебен услов за настанување на отштетно-правниот однос кај објективната одговорност. Но за целите на овој труд нема повеќе да се задржуваме на прашањето за поимот на отштетното право, со цел повеќе простор да оставиме за приказ и анализа на неговиот однос, поточно допирните точки и точките за разграничување со правото на осигурување.²

2. Поим на осигурување

Идејата за осигурувањето потекнува уште од стариот век кога се манифестирала како организиран начин за индивидуите да се заштитат од ризици кои им биле заеднички со останатите припадници на една иста заедница. Замислата била со учество на сите заинтересирани лица да се создаде заеднички фонд од кој ќе се надомести штета, на тој начин што ќе се распредели ризикот на повеќе лица кои заеднички ќе ги поднесат последиците. Примери за ваквата функција на осигурувањето се одредбите на Хамурабиевиот Законик во кој учесниците на караван на ваков начин обезбедувале надомест на лицата чија стока била украдена или уништена за време на патувањето, како и случаите на заедничко поднесување на штетата

¹Види Jakšić S., *Obligaciono pravo - opšti deo*, Sarajevo, 1960, str.253, Đorđević Ž., Stanković V. op. cit. str. 307, Milošević Lj., *Obligaciono pravo*, Beograd, 1982, str.155.

²Повеќе за поимот на отштетно право кај Амповска М., *Интерна скрипта Отштетно право-воведни теми*, Штип, 2016.

настаната по фрлање на товарот во море кај поморските несреќи посебно регулирани со *lex Rhodia de iactu*. Идеја за економска солидарност која во својот рудиментиран облик била прифатена од поединци што биле вклучени во заеднички потфат (поморски, речен или каравански) во современи услови таа е преточена во економско-организациона основа на современите претпријатија кои се занимаваат со осигурителните дејности.

Но, со текот на времето институтот осигурување се развивал и освен на основната цел на неговото постоење – покривање на ризикот по пат на создавање заедница на поединци кај кои постои опасност од настанување на тој ризик, почнал да служи и за остварување на други цели. Денес, осигурувањето често служи и за заштита на интересите на трети лица кои не учествуваат во создавањето на заеднички фондови. Ова претставува тенденција на модерното право да обезбеди заштита на одреден круг на лица кои се изложени на ризици настанати како резултат на општествениот и техничко-технолошкиот развој, и немаат никаква вина при претрпувањето на штета.

Денеска постојат повеќе различни пристапи при дефинирање на осигурувањето и она што најпрво треба да се разграничи е различното значење на поимот осигурување и поимот право на осигурување. Поимот осигурување е поширок и сеопфатен поим кој во себе покрај другото го опфаќа и поимот право на осигурување. Ова го споменуваме од причина што поимот осигурување се дефинира различно со помош на економската теорија, правната теорија, техничката и мешовитата теорија. Економската теорија го објаснува осигурувањето како трговска дејност која служи за задоволување на една економска потреба која се состои во заштита на личноста на човекот или неговиот имот од одредена опасност или во добивање на неопходна сигурност дека оштетените добра ќе бидат надоместени. Осигурувањето како економска категорија претставува посебен начин на обезбедување парични средства по пат на здружување на средства. Поконкретно, тоа е организирана форма која на доброволна или на задолжителна основа на колективно формирање на паричните средства за осигурување врз начелата на взаемност и солидарност по пат на здружување на средства со посредство на специјализирани институции, како и користење на статистички методи индивидуално да се поделат за покривање на идни материјални потреби предизвикани од случајни или масовни случаи меѓу заедницата за осигурување – заедницата на ризици.

Техничко-правната теорија суштината на осигурувањето ја гледа преку техничкото организирање на претпријатијата кои превземаат ризици и пресметуваат висина на премија. Мешовитата теорија покрај правните елементи го зема во предвид ризикот за објаснување на поимот осигурување.

Правната теорија го претставува осигурувањето како правен однос, поконкретно облигационен однос односно вид на договор – договор за осигурување со кој се регулираат односите меѓу повеќе субјекти кои се јавуваат како страни на договорот, но и трети лица кои имаат одредени права и обврски кои произлегуваат од тој договор. Правото на осигурување можеме да кажеме дека разликува неколку основни поими кои се среќаваат кај сите правни дисциплини – објективно, субјективно право и правна наука. Во објективна смисла тоа е збир на правни норми што се однесуваат на дејноста за осигурување и кај кои се разликуваат статусно право, право на посредување и застапување и договорно право. Статусно право на осигурување кое ја уредува статусната положба, организацискиот облик и условите за основање на друштво за осигурување. Право на посредување и застапување во осигурувањето кои ја уредуваат статусната положба на посредникот и застапникот, условите за вршење на тие дејности, правната положба при склучување на договор за осигурување и одговорноста на овие лица. Договорно или имотно право на осигурување кое го уредува облигационо - правниот однос кој произлегува од договорот за осигурување.

Наш предмет на интерес е осигурувањето како правен однос, односно правна категорија, поконкретно договорното право на осигурување бидејќи токму во тој дел имаме најголеми преклопувања меѓу осигурувањето и отштетното право.

2.1. Видови на осигурување

Во правната теорија се среќаваме со различни поделби на осигурувањето зависно од критериумот на поделба. Според природата на ризикот разликуваме копнено, поморско, воздушно осигурување, според предметот на осигурување разликуваме имотно и лично осигурување, според начинот на настанување разликуваме доброволно и задолжително осигурување, според начинот на справување со ризикот разликуваме осигурување, соосигурување и реосигурување, според начинот на организирање на осигурувањето разликуваме премиско и заемно осигурување, според начинот на заклучување на договорот разликуваме индивидуално и колективно осигурување итн. Осигурувањето по принцип настанува доброволно на тој начин што субјектите во правото сами одлучуваат дали ќе го осигураат својот имот или лично себе. Во овие случаи основот на осигурувањето е договорот за осигурување склучен помеѓу осигуреникот и осигурувачот. Во одредени случаи постои законска обврска за осигурување и тогаш зборуваме за задолжително осигурување. Но и во овие случаи каде основот на осигурувањето произлегува од законска одредба, правните односи помеѓу страните се регулираат со склучување на договор за осигурување. Исклучителни се случаите кога осигурувањето настанува по сила на закон без да се склучи договор за осигурување, односно без оглед дали ваков договор постои или не. Тука зборуваме за случајот кога трето лице ќе претрпи штета од употреба на моторно возило односно кога ќе се случи несреќен случај во јавниот превоз а лицата кои биле должни да склучат договор за осигурување не ја исполниле оваа своја обврска. Во овие случаи осигурувањето во корист на трети лица настанува без било каква изјава на осигурувачот и осигуреникот.

Од аспект на предметот на интересот на трудот за односот на отштетното право и правото на осигурување за нас најрелевантна е поделбата на осигурувањето на имотно и лично осигурување, а посебно ќе се задржиме на имотното осигурување и неговите карактеристики со кои тоа се доближува до облигациониот однос надомест на штета. Допирната точка меѓу двете дисциплини се состои во тоа што **кај осигурувањето на имот договорот по својата правна природа е договор за надомест на штета но само во границите кои се договорени или законски одредени.** Ова значи дека договорот за осигурување нема секогаш да има за резултат целосен надомест на штета. Односот меѓу осигурувачот и осигуреникот се уредува на основа на правилата кои го уредуваат договорот за осигурување, а не на основ на правилата за надомест на штета. Осигурувачот е обврзан да му исплати на осигуреникот или на некое трето лице надомест, односно договорената сума или да направи нешто друго согласно договорот, а не да ја надомести штетата. Другата допирна точка е тоа што граѓанско-правната одговорност за штета од отштетното право може да биде предмет на осигурување во рамки на правото на осигурување. Во овој случај зборуваме за осигурување од одговорност. Поради овие причини во делот што следи ќе ги образложиме поединечно осигурувањето на имот и осигурувањето од одговорност.

3. Осигурување на имот

За осигурување на имот зборуваме во случаите кога предметот на договорот за осигурување може да се изрази во пари. Под осигурување имот се подразбира осигурување на ствари, подвижни и неподвижни и имотниот интерес кое опфаќа осигурување од одговорност, гаранциско осигурување, осигурување на животни и слично. Според одредени стојалишта во

правната теорија во рамки на осигурувањето на имот спаѓа и осигурувањето од одговорност, како подвид на осигурување имот иако застапени се и спротивните стојалишта, според кои осигурување од одговорност е посебен вид на одговорност, различен од имотното и личното осигурување и се јавува како трета група на осигурување според предметот на осигурување.³

Особините на осигурувањето на имот произлегуваат од начелото на надомест на штета, според кое никој не може да добие поголем износ од осигурувањето од износот на штетата што ја претрпел, и од начелото на материјален интерес, според кое право на надомест од осигурувањето има само лицето кое во моментот на настанувањето на штетата има материјален интерес штетата да не настане.⁴ Од ова произлегува и барањето за исполнетост на два услови за полноважно настанување на договор за имотно осигурување.

Два основни услови за склучување на договор за осигурување имот се **исполнетост на начелото на надомест на штета и постоењето интерес за осигурување на имот**. Начелото на надомест на штета, односно барањето договорот за осигурување имот да биде во согласност со ова начело е содржано во следнава одредба од Законот за облигационите односи (во натамошниот текст ЗОО)⁵: "*Износот на надоместот не може да биде поголем од штетата која осигуреникот ја претрпел со настанувањето на осигурениот случај.*"⁶ При самото утврдување на износот на надомест на штета за целите на осигурувањето на имот се јавуваат неколку специфични прашања и за нив законодавецот предвидел соодветна регулатива. Првото прашање се однесува на видовите материјална штета што се предмет на надоместување кај овој договор, однос но дали покрај обичната штета се надоместува и испуштената корист. Според став 5 од членот 981 од ЗОО: "*При утврдувањето на износот на штетата се зема предвид пропуштената добивка само ако е тоа договорено.*" Второто прашање се однесува на моментот според кој се определува вредноста на стварите со цел да се одреди износот на надоместот на штета. Законодавецот го изделува само случајот на осигурувањето на посеви и плодови и на други производи на земјата и за истиот определува дека износот на штетата се утврдува со оглед на вредноста што би ја имале во времето на собирањето, ако поинаку не е договорено. И на крај третото прашање се однесува на договорно определување на вредноста на спорот. Според законодавецот во овие случаи надоместот се определува според таа вредност, освен ако осигурувачот докаже дека договорената вредност значително е поголема од вистинската вредност, а за таа разлика не постои оправдана причина (како на пример, осигурување на употребуван предмет на вредноста на таков нов предмет или осигурување на субјективната вредност).⁷

Во теоријата се наведуваат низа причини кои го оправдуваат начелото на надомест на штета и неговата примена кај договорот за осигурување на имот. Се среќаваме со мислења дека на овој начин се спречува можноста осигуреникот да влијае на настанување на осигурениот случај бидејќи самиот факт дека осигуреникот не може да добие поголем износ од вистинскиот износ на штетата делува демотивирачки на волебото причинување штета. Но треба да се има во предвид дека постои законска можност за отстапување од примената на начелото на надомест на штета и дека полноважни се одредбите на договорот со кои износот на надомест се

³ За овие теоретски стојалишта повеќе кај Јанковац И., Миладиновиќ З. Право осигурања, Ниш, 2006, стр. 354

⁴ Перовиќ С. (главни редактор) Коментар закона о облигационим односима, II књига, Београд, 1995, стр. 1459.

⁵ Законот за облигационите односи, „Службен весник на Република Македонија“ број 18/2001, 78/2001, 04/2002, 59/2002, 05/2003, 84/2008, 81/2009 и 123/130).

⁶ Член 981 став од ЗОО.

⁷ Член 981 став 7 од ЗОО.

ограничува на помал износ од износот на штетата.⁸ Во практиката најчесто се среќаваат следниве случаи на отстапување од примената на начелото на надомест на штета⁹:

- договарање наместо оштетениот имот да се обезбеди нов,
- покрај обичната штета да се надомести и изгубената добивка и
- договарање фиксен износ кој осигурувачот е должен да му го исплати на осигуреникот ако настапи осигурениот случај. Имено, во овие случаи имотното осигурување по своите особини наликува на осигурувањето на лица.

Вториот основен услов е постоење интерес за осигурување на имотот. Интересот за осигурување на имот се состои во потребата да се обезбеди економска заштита од одреден ризик по пат на надомест преку осигурување. Овој интерес мора да биде материјален, односно да се однесува на економска вредност која може да се изрази во паричен износ. Од друга страна, интересот мора да биде можен и правно дозволен и во оваа смисла не можат да се осигураат на пример сопственикот на направа за печатење на лажни банкноти, сопственикот на порнографски слики и предмети, побарувања кои водат потекло од недозволени договори и сл.¹⁰ Овој услов е предвиден поради настојувањето на законодавецот да ја елиминира секоја можност за волево причинување на штета. Во оваа смисла е и одредбата на нашиот законодавец според која: "Осигурување на имот може да склучи секое лице кое има интерес да не настане осигурениот случај, зашто инаку би претрпело некоја материјална загуба. Право од осигурувањето можат да имаат само лицата кои во моментот на настанувањето на штетата имале материјален интерес да не настане осигурениот случај."¹¹ Во улога на лица кои имаат интерес осигурениот случај да не настане можат да се појават повеќе лице. Во редовен случај лице кое има интерес на не настане осигурениот случај е сопственикот на одреден имот, но покрај него ваков интерес имаат и закупецот на одредени ствари, залогопримачот, хипотекарниот доверител, чуварот на ствари, изведувач на работи и други лица. Интересите на повеќе лица можат да постојат паралелно или да се исклучуваат меѓу себе. Така, на пример, сопственикот на стварта и закупецот можат да имаат паралелен интерес да не дојде до осигурениот случај. Од друга страна купувачот и продавачот имаат интереси да не дојде до осигурениот случај кои се исклучуваат меѓу себе. Продавачот може да има интерес осигурениот случај да не настапи до моментот на пренос на ризикот за пропаѓање и оштетување на стварите. Од моментот кога овој ризик ќе премине од продавачот на купувачот, купувачот е тој кој има интерес осигурениот случај да не настане.

Освен двата основни услови за склучување договор за осигурување имот произлегуваат неколку посебни особини по кои осигурувањето имот се разликува од осигурувањето на лица¹²:

- за да постои обврска за осигурувачот да надомести штета, осигуреникот мора да докаже дека по настапување на осигурениот случај тој претрпел штета на имотот кој бил осигурен
- кај осигурувањето на имот забрането е осигурување над вистинската вредност на осигурената ствар, односно забрането е надосигурување
- кај осигурувањето на имот забрането е склучување на повеќе договори за осигурување на еден имот од исти ризик на полна вредност

⁸ Член 981 став 4 од ЗОО.

⁹ Јанковац И., Миладиновиќ З. Право осигурања, Ниш, 2006, стр. 312.

¹⁰ Перовиќ С. (главни редактор) Коментар закона о облигационим односима, II књига, Београд, 1995, стр. 1503.

¹¹ Член 980 од ЗОО.

¹² Јанковац И., Миладиновиќ З. Право осигурања, Ниш, 2006, стр. 311.

- во начело забрането е подосигурување, односно осигурување на имот под неговата вредност, а во случаите кога е дозволено подосигурување надоместот на штета пропорционално се намалува

- кај осигурувањето на имот осигурената сума не е битен елемент на договорот за осигурување идејќи кај настанок на осигурениот случај меродавен е износот на настанатата штета

- кај осигурувањето на имот забрането е кумулирање на осигурената сума од осигурувањето врз основа на договор за осигурување и надомест на штета според правилата за одговорност за причинета штета во отштетното право.

4. Осигурување од одговорност

Осигурувањето од одговорност претставува со закон или со договор уреден збир на правни односи меѓу три лица:

– осигурувач кој по пат на собирање премии ги превзема имотните последици од однапред одреден штетен настан,

- Осигуреник кој се ослободува од обврската за надомест на штета ако таа настане како резултат на некој настан за кој тој е одговорен а кој е опфатен со осигурувањето

- Трето лице на кое со надоместот од осигурувањето му се врши обесштетување во случај да претрпи штета од осигуреникот.

Осигурувањето од одговорност има значајна улога во системот на граѓанско-правна одговорност и правните односи кои настануваат помеѓу субјектите се уредуваат со законски норми, со цел да се заштитат имотните интереси на сите.

За овој вид на осигурување значајно е да се спомене дека е подвид на имотно осигурување, што произлегува од следниве карактеристики:

- Кај осигурувањето од одговорност се применува начелото на надомест на штета што значи дека обврската на осигурувачот е да надомести претрпена штета и корисникот на осигурувањето, односно оштетеното лице не може да добие поголем износ од осигурувањето од износот на штетата која ја претрпел

- Корисникот на осигурувањето може да биде само лице кое има интерес осигурениот случај да не се случи

- По исплата на штетата на осигурувачот му припаѓаат правата на осигуреникот спрема лицето кое е одговорно за штета, што значи дека нема можност за кумулирање на надомест на штета по двата основи.

Со осигурувањето од одговорност се покрива само граѓанската одговорност што значи дека не може да се покрие кривичната одговорност на осигуреникот, односно на одговорното лице. Ова произлегува од различните цели на двата вида одговорности како и различната правна природа на санкционирањето. Кај граѓанската одговорност санкциите се насочени кон имотот на одговорното лице. Границата, односно висината на одговорноста по правило не е однапред определена, освен во одредени случаи. Поаѓајќи од ова се прави разлика меѓу осигурување од одговорност со неодреден предмет и осигурување од одговорност со одреден предмет. Кај осигурувањето од одговорност со неодреден предмет осигуреникот може да биде изложен на штети кои погодуваат лице или имот кои не се однапред определени. На пример смрт или повреда на одредени лица – случајни минувачи како резултат на пад на граѓански материјал при

изведување на градежни работи. Во ваквите случаи освен предметот и лицата односно имотот што подлежат на оштетување, не е позната ниту вредноста на осигурувањето. Кај осигурувањето од одговорност со одреден предмет при склучување на осигурувањето се знае стварта или имотот кои можат да претрпат штета. На пример превозникот се осигурува од одговорност за штета која може да ја претрпи праќачот на пратката со губење на пратката, складишарот се осигурува од одговорност за штета која ќе ја претрпи лицето кое му ја предало робата на складирање. Во ваквите случаи одговорноста на осигуреникот е ограничена на вредноста на стварите кои се погодени со осигурениот случај.

4.1. Разлика меѓу осигурувањето од одговорност и осигурувањето на имот

Во правната теорија не постои единствено сфаќање за тоа дали осигурувањето од одговорност е посебен вид на одговорност или е подвид на имотно осигурување. Ако се земат во предвид истите особини на двата вида осигурување преовладува сфаќањето дека се работи за подвид на имотно осигурување.¹³ И во случај да појдеме од ова сфаќање треба да се имаат во предвид разликите кои постојат меѓу осигурување од одговорност и осигурување на имот. Ова е воедно причината за поделба на осигурувањето на имот на две основни подгрупи – осигурување на ствари и осигурување од одговорност.¹⁴ Разликите се следниве:

1. осигурувањето од одговорност не ја покрива штетата која може да се оствари на одредена ствар на осигуреникот, туку штетата која може да го погоди целиот негов имот. Договорот за осигурување од одговорност го штити осигуреникот не од оштетување на конкретни ствари туку од одговорност која може да го намали целокупниот негов имот

2. во случаите кога не се работи за осигурување од одговорност со одреден предмет не може однапред да се утврди осигурената вредност

3. Иако осигурената сума е горна граница за обврската на осигурувачот таа сума не служи ниту како претпоставка ниту како доказ за причинета штета и обврската на осигурувачот ќе биде колку што ќе изнесува штетата.

4. Кај осигурувањето од одговорност каде не може да се утврди вредноста на осигурениот предмет, што е правило кај осигурувањето од одговорност не доаѓа до примена правилото за повеќекратно и двократно осигурување како и правилата за подосигурување и надосигурување.

5. кога осигурувањето од одговорност не се однесува на осигурување од одговорност за употреба на одредени ствари, нема правила за пренос на договорот за осигурената ствар на прибавувачот

6. кај осигурувањето од одговорност редовно се појавуваат три лица- осигурувач, осигуреник и трето лице кое поради дејствие на осигуреникот може да претрпи штета. Најголемо значење осигурувањето од одговорност има за осигуреникот и третото лице бидејќи осигуреникот на овој начин се штити од последиците на неговата граѓанско-правна одговорност за штета која ќе ја причини на трети лица, а оштетениот има гаранција дека ќе биде надоместена штетата што ја причинило лице што е во лоша имотна состојба и објективно не би можело да ја надомести штетата дури и да има волја за тоа.

7. најзначајна разлика се состои во настапувањето на ризикот опфатен со осигурениот случај. Кај другите осигурувања карактеристично е што ризикот треба да настапи независно од исклучивата волја на заинтересираното лице. Кај осигурувањето од одговорност ризикот кој е

¹³ Бесон А. Осигурање и граѓанска одговорност Правни живот 11-12/92, стр. 2269.

¹⁴ Јанковац И., Миладиновиќ З. Право осигурања, Ниш, 2006, стр. 355.

опфатен со осигурувањето многу често настапува поради некое дејствие на осигуреникот, па од таа причина тој се осигурува од одговорност.

Осигурувањето од одговорност е нова гранка на осигурувањето кое има доживеано брз развој на крајот на 19 век во услови на развој на правилата за објективна одговорност. Со воведување на новиот основ за одговорност во правото – создадениот ризик и објективната одговорност како одговорност без оглед на вина, проблемот кој потекнува од штети причинети од развој на техниката и технологијата само делумно бел решен бидејќи правилата давале одговор на прашањето кој е носител на одговорноста за штета (сопственикот на опасната ствар, сопственикот на животното, вршителот на опасната дејност итн.) Се појавил проблем за наплата на штета бидејќи многу често одговорното лице не било имотно способно да ја надомести штетата.

Денеска се познати два вида на осигурување од одговорност – доброволно и задолжително осигурување. Со закон се пропишува задолжително осигурување на сопствениците на моторни возила од одговорност за штета која ќе ја причинат на трети лица, задолжително осигурување на корисникот, односно сопственикот на воздухоплов за штета која воздухопловот ќе ја причини при воздушна пловидба на трети лица, задолжително осигурување од одговорност на претприемачот на нуклеарен брод, задолжително осигурување од одговорност на сопственикот на нуклеарна централа на копно, задолжително осигурување на претпријатија за ревизија од одговорност за штета која може да биде причинета со изразување на мислењето на овластениот ревизор, задолжително осигурување на депозит вложен кај банката на штедење итн.

Доброволните осигурувања од одговорност воглавно се предвидени со општите услови за осигурување и тоа: осигурување од одговорност на градежните претпријатија за штета која ќе ја причинат на трети лица со изведување на градежни работи, осигурување од одговорност на противпожарните единици за штета која ќе ја причинат на трети лица при вршење на својата дејност, осигурување од одговорност на хотелот за штета која ќе ја претрпат гостите, осигурување од одговорност на приредувачот на спортски приредби за штети која ќе ја претрпат посетители им трети лица итн.

4.2. Правни односи кои настануваат од осигурувањето од одговорност

Кај овој вид на осигурување се воспоставуваат три вида на правни односи:

- помеѓу осигурувачот и осигуреникот
- помеѓу осигуреникот и третото лице (оштетениот)
- помеѓу оштетеното лице и осигурувачот.

Правниот однос меѓу осигурувачот и осигуреникот настанува на основа на договор за осигурување од одговорност за штета причинета на трети лица. Правниот однос меѓу осигуреникот и оштетеното лице настанува во моментот на настанување на осигурениот случај, односно настанувањето на штетата. Овој однос настанува врз основа на закон, односно се заснова на општите одредби на облигационото оштетно право содржани во член 141 од ЗОО според кои: *"Тој што ќе му причини штета на друг должен е да ја надомести, доколку не ќе докаже дека штетата настанала без негова вина. За штета причинета од предмети или дејности од кои произлегува зголемена опасност од штета за околината, се одговара без оглед на вината. За штета без оглед на вината се одговара и во други случаи предвидени со закон."* Но, со оглед на фактот дека лицето одговорно за надомест на штетата има осигурување од одговорност за штета, оштетениот е во положба да може да избере кому ќе се обрати за надомест на штета – на штетникот или на осигурувачот. И третиот однос на осигурувачот и оштетениот произлегува од договорот за осигурување. Во случај на осигурување од одговорност, осигурувачот одговара за

штетата настаната со осигурениот случај само ако третото оштетено лице го бара нејзиниот надомест. Осигурувачот ги поднесува во границите на сумата на осигурувањето, трошоците на спорот за одговорноста на осигуреникот.¹⁵

Со настапување на осигурениот случај настануваат значајни правни последици за сите субјекти. Осигурувачот има обврска да ја надомести штетата, осигуреникот има обврска да го извести осигурувачот за штетниот настан и да ги превземе сите потребни мерки за смалување на штетните последици и за оштетеното лице настанува правото да бара надомест на штета од осигурувачот. *"Во случај на осигурување од одговорност, оштетеното лице; може да бара непосредно од осигурувачот надомест на штетата што ја претрпело со настанот за кој одговара осигуреникот, но најмногу до износот на обврската на осигурувачот. Оштетеното лице има, од моментот кога станал осигурениот случај, сопствено право на надомест од осигурувањето, па секоја подоцнежна промена во правата на осигуреникот спрема осигурувачот е без влијание врз правото на оштетеното лице на надомест."*¹⁶

Од аспект на правната положба на третото лице можеме да кажеме дека надомест на штета не може да оствари и по двата основи, односно и според правилата за одговорност и врз основа на договорот за осигурување од одговорност. Во практиката најчесто оштетеното лице надомест на штета остварува директно од осигурувачот бидејќи ова за него е побрзиот начин и осигурувачот не може да се повикува на непостоење на својата обврска туку може само да ја оспорува висината на барањето за надомест на штета.

5. Кумулација на надоместот на штета и осигурената сума

Осигурувањето некогаш служело само за заштита од природните настани и процеси, а граѓанско - правната одговорност само од последиците на човековите дејствија. Денес врз основа на иста фактичка состојба можат да настанат правни односи од граѓанско-правна одговорност, премиско доброволно и задолжително осигурување, како и од социјално осигурување при што законодавецот врши распределба на ризикот помеѓу социјалното и гаранциското осигурување а кај имотното осигурување го суброгира осигурувачот во правото на осигуреникот спрема лицата кои имаат обврска за надомест на штетата по основ на одговорност.¹⁷

Во случај на причинување на штета оштетениот се стекнува со право да бара надомест на истата согласно општите правила за граѓанско правна одговорност. Доколку оштетениот претходно има склучено договор за осигурување имот или лица, тој се стекнува и со правото да бара исплата на осигурената сума од осигурителот. На овој начин едно лице по повод еден ист настан во кој тој претрпел штета може да бара надомест на штета по два основи

- По основ на граѓанско-правна одговорност за штета и
- По основ на осигурување од осигурителното друштво

Во ваквите ситуации се појавува прашањето дали оштетеното лице може да ги оствари и двете барања во целосен износ истовремено, односно дали има право на кумулација на двете барања за надомест на иста штета по два различни основи за надоместување.

Кога зборуваме за кумулација на надомест на штета и осигурена сума треба да имаме во предвид дека од овој поим исклучени се случаите каде оштетениот ќе оствари надомест на штета од осигурувањето кој не е целосен, односно не го покрива во целост износот на надоместливата штета па оштетениот бара надомест на штетата (износот на разликата помеѓу осигурениот износ

---

¹⁵ Член 996 од ЗОО.

¹⁶ Член 997 од ЗОО.

¹⁷ Vučković M.: Obligaciono parvo, Savremena administracija, 1989, str. 313.

и вистинскиот износ на штетата) од штетникот кој е одговорен согласно општите правила на граѓанско - правна одговорност.¹⁸

За да се одговори на прашањето во кои случаи кумулацијата на надомест на штета и осигурена сума е дозволена а во кои случаи не е дозволена од значење е правната природа на секој посебен правен основ на кој оштетениот го заснова своето барање. Генералниот заклучок по ова прашање е дека основите кои имаат правна природа за надомест на штета и чија цел е обесштетување не можат да се кумулираат и оштетениот треба да добие надомест на штета само еден пат. Наспроти ова, основите кои имаат карактер спротивен на погоре опишаниот можат да се кумулираат.¹⁹

5.1. Договори за осигурување кај кои кумулација е забранета

Во нашиот Закон за облигационите односи предвидено е дека: *"Со исплата на надоместот од осигурувањето преминуваат врз осигурувачот според самиот закон, до висината на исплатениот надомест, сите права на осигуреникот спрема лицето кое по која и да е основа е одговорно за штетата. Ако по вина на осигуреникот е оневозможено ова преминување на правата врз осигурувачот, во целост или делумно, осигурувачот се ослободува во соодветна мера од својата обврска спрема осигуреникот."* Овие случаи на вина на осигуреникот при оневозможување правата да преминат врз осигурувачот во правната практика ги среќаваме како спогодби со штетникот, откажување од надомест, пропуштање на превземање мерки за осигурување докази, пасивно однесување сè додека не настапи застареност на побарувањето и слично. Оваа одредба од нашето право се однесува на случаи на причинување штета врз осигурен предмет од страна на трето лице кое по било кој основ е одговорно за штетата. Имено, кога велиме по било кој основ се мисли на вината како основ за субјективна одговорност за штета и тоа во сите нејзини видови – намера и невнимание, како и постоењето на опасна ствар или вршењето на опасна дејност како основ за објективна одговорност. И во двата случаи на одговорност за штета постои суброгација при која осигурувачот стапува во правната положба на осигуреникот спрема трето лице одговорно за штетата и истата треба да се разликува од постапката на регрес во која осигурувачот кој исплатил надомест на трето оштетено лице има право да бара регрес од одговорното лице.

Во поглед на правната положба во која се наоѓа оштетеното лице можеме да го кажеме следново. Оштетеното лице има право да избере од кого ќе бара надомест на штета во оние случаи кога може да бара надомест од штетникот (одговорното лице) според општите правила за надомест на штета, а истовремено и од осигурувачот врз основа на договор за осигурување. Ако оштетениот се обрати до осигурувачот и добие надоместување на штетата, со исплата на надоместот од осигурување сите права на осигуреникот спрема лицето одговорно за штетата по било кој основ по сила на закон преминуваат врз осигурувачот. Ако осигуреникот се обрати до штетникот и од него добие надомест на штета, во тој случај нема право повторно да бара надомест на штета и од осигурувачот.²⁰

Во поглед на правната природа на самиот институт суброгација би можеле да кажеме дека во општата теорија на облигационото право истата се разгледува како промена на страната на доверителот во еден веќе постоечки облигационен однос. Целта на промената на стариот доверител со нов доверител е она што третото лице му го исполнува на доверителот место неговиот должник сега истото како нов доверител да може да си го врати од истиот должник

¹⁸ Поимот кумулација на овој начин е сфатен правната теорија и практика. Види Šulejić P., *Pravo osiguranja*, Beograd, 1997, str. 266; Jankovec I.: *Obavezno osiguranje za štete od motornih vozila*, Beograd, 1977, str. 105;

¹⁹ Stanišić, S.: *Naknada štete I osiguranje: O kumulaciji naknade štete I osigurane sume*, Budva, 2005, str. 202.

²⁰ Чавдар К., Чавдар К. *Закон за облигационите односи, коментари, објаснувања, практика и предметен регистар*, Скопје, 2008, стр. 1119

бидејќи во спротивниот случај би постоела штета причинета со исполнување на туѓ долг на страната на третото лице, а должникот кој се ослободил на овој начин од обврската неосновано би се збогатил во износ на неговиот долг.²¹ Во општото учење за облигациите се разликуваат два вида на суброгација: законска и договорна. Во нашиот случај се работи за законска суброгација. Општа одредба која ја регулира законската суброгација е членот 289 од ЗОО: "*Кога обврската ќе ја исполни лице кое има правен интерес во тоа врз него преминува според самиот закон во моментот на исполнување на доверителовото побарување со сите сродни права.*"²² Поради постоењето на правен интерес да биде намирено правото на доверителот на страна на трето лице не се бара согласност од доверителот или должникот. Самиот институт суброгација има многу сличности со цесијата како начин на промена на страната на доверителот во еден облигационен однос, но и многу разлики, од кои ги истакнуваме следниве:

- Кај цесијата промената на доверителот настанува во моментот на нејзиното настанување додека кај суброгацијата промената на стариот со нов доверител настанува во моментот кога стариот доверител ќе го намира своето побарување од новиот доверител, кој наместо должникот го исполнил долгот.

- Во врска со ова е и преминувањето на побарувањата со споредните права од поранешниот доверител на новиот во моментот на исполнувањето, за разлика од цесијата кај која преминувањето на правата е во моментот на настанување на договорниот однос за цесија.

- Доверителот што примил исполнување од трето лице не одговара за постоењето и наплатливоста на побарувањето во време на исполнувањето, за разлика од товарната цесија кај која стариот доверител му одговара на новиот доверител за постоењето на побарувањето, а во одредени случаи (доколку тоа е договорено) му одговара и за наплатливоста на побарувањето.

5.2. Договори за осигурување кај кои кумулација, по правило, е дозволена

Во договорите за осигурување лица, поточно кај договорот за осигурување живот и договорот за осигурување од последици на несреќен случај осигурената сума нема карактер на надомест на штета туку има карактер на контрапрестација на платената премија за осигурување. Поради ваквата природа на договорите, по правило, дозволена е кумулација на надомест на штета и осигурена сума.

Во поглед на примената на суброгацијата на теренот на овие договори специфично е тоа што самиот закон забранува суброгација на осигурувачот во однос на правата на осигуреникот спрема трети лица одговорни за штетата. Оваа забрана е содржана во членот 1004 од ЗОО: "*Во осигурувањето на лица осигурувачот кој ја исплатил осигурената сума не може да има по никоја основа право на надомест од трето лице одговорно за настанувањето на осигурениот случај. Правото на надомест од трето лице одговорно за настанувањето на осигурениот случај му припаѓа на осигуреникот, односно корисникот, независно од неговото право на осигурената сума.*" Од одредбите произлегува дека кумулирањето на надоместот и на осигурената сума е дозволено и во случај кога според истиот осигурен случај лицето е осигурено по основ на задолжително осигурување од одговорност за штети настанати на трети лица и по основ на доброволно осигурување. Така на пример, сопатникот во возило кој во случај на несреќа има

²¹ Галев Г., Дабовиќ Анастасовска Ј.ч Облигационо право, Скопје, 2009, стр. 208.

²² Од друга страна членот 288 од ЗОО ја регулира договорната суброгација велејќи дека: "*Во случај на исполнување на туѓа обврска секој исполнувач може да договори со доверителот, пред исполнувањето или при исполнувањето, исполнетото побарување да премине врз него со сите или само со некои споредни права.*"

право на надомест на штета од осигурувачот по основ на задолжително осигурување од одговорност на сопственикот на возилото, доколку е доброволно осигуран од страна на сопственикот на возилото кога се склучува каско осигурување, има право да ги кумулира надоместоците и по двете осигурувања.²³ Од друга страна, одредбите од ставовите 1 и 2 на овој член не се однесуваат на случајот кога осигурувањето од последиците од несреќен случај е договорено како осигурување од одговорност од причина што во овие случаи станува збор за еден вид осигурување на имот за кое применливи се претходно споменатите правила на имотното осигурување воопшто и правилата за персонална суброгација и забрана на кумулирање на отштетни барања. За одредување дали ќе се применуваат овие правила клучно е правилно да се одреди правната природа на договорот за осигурување лица, односно да се утврди дали тој има обележја на договор за осигурување имот на тој начин што со исплата на договорената сума се покриваат некои видови на материјална штета која оштетениот ја претрпел поради настапување на осигурениот случај. Тоа е она што на овие договори им дава карактер на договори за обесштетување.

Дозволеноста на кумулација кај осигурувањето на лица се оправдува во теоријата на тој начин што се вели дека осигуреникот не остварува ист надомест на штета два пати бидејќи тука не се работи за надомест на штета, ниту пак осигурувањето има карактер на обесштетување, уште повеќе што покрај постоењето на осигурувањето во потполност останува зачувано правото на оштетеното лице на надомест на штета по основ на граѓанско-правна одговорност бидејќи во спротивно осигурувањето би добило функција на осигурување од одговорност на штетникот.²⁴ Во одредени правни системи судската практика смета дека некои видови договори за осигурување од последици на несреќен случај по својата правна природа се договори за осигурување од одговорност на лица кои се одговорни за настанување на осигурен случај.²⁵ Ова посебно се однесува на договори за колективно осигурување на работници од последици на несреќен случај кој со осигурувачот го заклучува работодавецот кај кој работниците се вработени под услов премијата на осигурувањето да ја плаќа претприемачот од сопствени средства и истиот претприемач да има граѓанско-правна одговорност за штета. Карактер на договор за осигурување од одговорност имаат и други облици на колективно осигурување на лица од последици на несреќен случај, како на пример задолжителното осигурување на патници во јавниот сообраќај, осигурување на гости во хотел, посетители на разни културни, спортски, туристички манифестации, под услов премијата на осигурување да ја плаќа договарачот на осигурување од сопствени средства.²⁶

Заклучни согледувања

Можеби најкарактеристичната допирна точка меѓу осигурувањето и отштетното право е тоа што осигурувањето на имот по својата правна природа е договор за надомест на штета но само во границите кои се договорени или законски одредени и истиот нема секогаш за резултат целосен надомест на штета. Односот меѓу осигурувачот и осигуреникот се уредува на основа на правилата кои го уредуваат договорот за осигурување, а не на основ на правилата за надомест на штета. Осигурувачот е обврзан да му исплати на осигуреникот или на некое трето лице надомест, односно договорената сума или да направи нешто друго согласно договорот, а не да ја надомести штетата. Другата допирна точка е тоа што граѓанско-правната одговорност за штета од

²³Чавдар К., Чавдар К. Закон за облигационите односи, коментари, објаснувања, практика и предметен регистар, Скопје, 2008, стр. 1131.

²⁴Според Šulejić P., *Pravo osiguranja*, Beograd, 1997, str. 270.

²⁵Stanišić, S.: *Naknada štete I osiguranje: O kumulaciji naknade štete I osigurane sume*, Budva, 2005, str. 204.

²⁶ Ибид, стр. 205.

отштетното право може да биде предмет на осигурување во рамки на правото на осигурување. Во овој случај зборуваме за осигурување од одговорност. Во случај на осигурување од одговорност, оштетеното лице може да бара непосредно од осигурувачот надомест на штетата што ја претрпело со настанот за кој одговара осигуреникот, но најмногу до износот на обврската на осигурувачот. Оштетеното лице има, од моментот кога станал осигурениот случај, сопствено право на надомест од осигурувањето, па секоја подоцнежна промена во правата на осигуреникот спрема осигурувачот е без влијание врз правото на оштетеното лице на надомест.

Она што е посебно значајно, според наше мислење, за разграничување на односот меѓу отштетното право и правото на осигурување е уредувањето на прашањето за кумулација на отштетното побарување и побарувањето врз основ на договор за осигурување. Генералниот заклучок по ова прашање е дека основите кои имаат правна природа за надомест на штета и чија цел е обесштетување не можат да се кумулираат и оштетениот треба да добие надомест на штета или само врз основа на отштетното право или само врз основа на правото на осигурување.

Разгледувајќи ги поединечно видовите договори за осигурување може да се каже дека договорот за осигурување имот, како и договорот за осигурување од одговорност имаат карактер на договор за обесштетување, односно во овие случаи осигурувањето е засновано на начелото на надомест на штета. Поради ваквата нивна природа се забранува кумулација на барањата за исплата на осигурената сума врз основа на овие договори од една страна и барањето на за надомест на штета врз основа на правилата за граѓанско-правна одговорност за штета. Во правната регулатива оваа забрана се воведува преку одредбите со кои се предвидува право на осигурувачот на суброгација на правата на осигуреникот спрема лицето одговорно за надомест на штета според општите правила на отштетното право. Оштетеното лице има право да избере од кого ќе бара надомест на штета во оние случаи кога може да бара надомест од штетникот (одговорното лице) според општите правила за надомест на штета, а истовремено и од осигурувачот врз основа на договор за осигурување. Ако оштетениот се обрати до осигурувачот и добие надоместување на штетата, со исплата на надоместот од осигурување сите права на осигуреникот спрема лицето одговорно за штетата по било кој основ по сила на закон преминуваат врз осигурувачот. Ако осигуреникот се обрати до штетникот и од него добие надомест на штета, во тој случај нема право повторно да бара надомест на штета и од осигурувачот.

Користена литература

1. Jankovec I.: Obavezno osiguranje za štete od motornih vozila, Beograd, 1977;
2. Stanišić, S.: Naknada štete I osiguranje: O kumulaciji naknade štete I osigurane sume, Budva, 2005;
3. Vučković M.: Obligaciono parvo, Savremena administracija, 1989;
4. Бесон А. Осигурање и граѓанска одговорност Правни живот 11-12/92;
5. Галев Г., Дабовиќ Анастасовска Ј.: *Облигационо право*, Скопје, 2009;
6. Групче А.: *Граѓанско право општ дел*, Култура Скопје, 1976;
7. Јанковац И., Миладиновиќ З. Право осигурања, Ниш, 2006;
8. Перовиќ С. (главни редактор) Коментар закона о облигационим односима, II књига, Београд, 1995;
9. Чавдар К., Чавдар К. Закон за облигационите односи, коментари, објаснувања, практика и предметен регистар, Скопје, 2008;
10. Шулејиќ П.: Право осигурања, Београд, 2005;

Прави извори

Законот за облигационите односи, „Службен весник на Република Македонија“ број 18/2001, 78/2001, 04/2002, 59/2002, 05/2003, 84/2008, 81/2009 и 123/130

